

این تحقیق به سفارش موسسه «دموکراسی و توسعه افغانستان» و «انستیتوت دیجیتالی جامعه مدنی آزادی» کار شده است.

بررسی وضعیت رسانه‌ها زیر حاکمیت طالبان

نگارنده: کنشکا مورتی

چکیده

به قول «مک لوهان»، رسانه، نوعی ماساژ است. او معتقد است: «رسانه‌ها شیوهی فعالیت و روابط انسان‌ها را شکل می‌دهند و درجات آن را تعیین می‌کنند».¹ رسانه‌ها در جهان امروز با اشکال مدرن و مخاطب‌پسند بزرگ‌ترین و موثرترین ابزار تولید مفاهیم، مناسبات اجتماعی و به طور کلی پیام رسانان فرهنگ در جوامع هستند. انقلاب رسانه‌ها در دنیای جدید، مولد تحولات فرهنگی نیز بوده؛ رسانه‌ها به همراه خود، فرهنگ جدیدی را تولید کرده است.

با توجه به نقش و کارکرد رسانه‌ها در زندگی و تحولات آن در جهان امروز، پرسشی که مطرح می‌شود این است که آیا در افغانستان رسانه‌ها چنین کارکرد شایسته‌ای دارند؟ به نظر نویسنده در این مسأله تردید وجود دارد، زیرا رسانه‌ها کمتر از دو سال تحت قیودات سخت‌گیرانه‌ای بوده و از آزادی نشرات و فعالیت‌های قابل ملاحظه‌ای برخوردار نبوده است.

در این مقاله ضمن بررسی وضعیت رسانه‌ها، چالش‌ها و مشکلات رسانه‌ای زیر پرچم طالبان، به بیان پیشینه تاریخی رسانه‌ها در افغانستان پرداخته شده است. رسانه‌ها و آزادی بیان که از دستاوردهای مهم و اساسی دو دهه گذشته در سایه دموکراسی ناپایدار افغانستان قرار داشت، اما با روی کار آمدن طالبان در مسیر فروپاشی قرار گرفت. تحقیق حاضر، بیانگر این است که وضعیت رسانه‌ها در افغانستان در کمتر از دو سال عقب‌گرد تاریخی داشته و در زمینه آزادی بیان دوران بی‌سابقه‌ی از آشفته‌گی را تجربه کرده است.

با بررسی داده‌ها و در پیوند بر آنچه گفته شد، چشم‌انداز رسانه‌ای در افغانستان تاریک بوده اند، این امر ناشی از اعمال محدودیت‌ها از سوی طالبان و نبود نیروی خیره در این عرصه و بازار گرم افراطی می‌باشند.

کلیدواژه‌گان: رسانه، رادیو، تلویزیون، سینما، خبرگزاری و خبرنگاری، چالش‌های رسانه‌ای، کتاب، کتاب‌فروشی‌ها، خشونت‌ها، چشم-انداز

Investigating the media situation under Taliban rule

Abstract

According to McLuhan, media is a kind of massage. He believes: "The media shape the way of activity and relationships of humans and determine its degrees"². In today's world, the media, with their modern and audience-friendly forms, are the biggest and most effective means of producing concepts, social relations, and in general, the messengers of culture in societies. The media revolution in the new world has also produced cultural changes and the media has produced a new culture along with it.

Considering the role and function of the media in life and its developments in today's world, the question that arises is whether the media have such a worthy function in Afghanistan? According to the author, there is doubt in this matter. Because the media has been under strict restrictions for less than two years and has not been deprived of the freedom of publications and significant activities.

1 توکلی، فایزه، (۱۳۹۰). نقش رسانه‌ها در دموکراسی فرهنگی جهان معاصر

2 Tavakoli, Faizeh, (2019). The role of the media in the cultural democracy of the contemporary world

In this article, the historical background of the media in Afghanistan has been discussed while examining the media situation, challenges and problems of the media under the banner of the Taliban. The media and freedom of speech, which was one of the important and fundamental achievements of the past two decades, was in the shadow of Afghanistan's unstable democracy, but it was on the path of collapse when the Taliban came to power. The current research shows that the media situation in Afghanistan has undergone a historical setback in less than two years and has experienced an unprecedented era of turmoil in the field of freedom of expression.

By examining the data and in connection with what has been said, the outlook for the media in Afghanistan is dark and this is due to the restrictions imposed by the Taliban and the lack of experts in this field and the hot market of extremism.

Keywords: media, radio, television, cinema, news agency and journalists, media challenges, books, bookstores, violence, vision.

مقدمه

رسانه‌ها در حقیقت بخش بزرگی از زندگی انسان‌ها را شکل می‌دهند. رسانه‌ها در دنیای نوین از عوامل اساسی در تحولات فکری و فرهنگی به شمار می‌روند، رسانه‌ها امروز تمامی عرصه‌های زندگی بشر را احاطه کرده و از مهمترین عوامل تغییر در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی محسوب می‌شوند. به بیان دیگر، رسانه‌ها می‌توانند به معرفت و پویایی جامعه کمک نمایند و نقش اساسی خویش را در بستر لازم، فراهم سازند. رسانه‌ها ارتقای کیفیت زندگی، نحوه‌ی زندگی، کنش و واکنش مردم را نسبت به هم‌دیگر تنظیم کرده و باعث انسجام و یکپارچه‌گی جامعه می‌گردد.

با توجه به نقش رسانه‌ها در عرصه‌های مختلف زندگی، پژوهش حاضر تلاشی است به منظور ارائه تعریفی از رسانه، وضعیت رسانه در کمتر از دو سال اخیر، چالش‌ها و مشکلات موجود رسانه‌ای در حکومت طالبان، بررسی میزان رویدادها و ثبت خشونت‌ها و مشخص کردن تعداد رسانه‌های دیداری، شنیداری چاپی و آنلاین از زمان سقوط دولت جمهوری و حکومت طالبان پرداخته است. هرچند، در حکومت پیشین جامعه افغانستان در حال تجربه نمودن زندگی مدرن بود، صدها نشریه، رادیو، شبکه‌های تلویزیونی خصوصی فعال شده بودند. رسانه‌ها در جهت تکامل و پیشرفت فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مردم افغانستان نقش چشمگیری داشت. اکنون که تمامی ساختارهای حمایت از رسانه‌ها و شبکه‌های جامعه مدنی از هم فرو ریخت؛ فرض نویسنده بر این است که رسانه‌های امروز افغانستان در شرایط بد سیاسی و اقتصادی قرار داشته و چشم‌انداز تاریک را در پیش دارند.

لازم به ذکر است، این تحقیق به سفارش موسسه «دموکراسی و توسعه افغانستان» و «انستیتوت دیجیتالی جامعه مدنی آزادی» کار شده است. در این تحقیق، (بررسی وضعیت رسانه‌ها زیر حاکمیت طالبان از اگوست 2021 تا مارچ 2023) پرداخته شده است.

اهداف تحقیق

۱: یکی از اهداف مهم این تحقیق، بررسی وضعیت رسانه‌های افغانستان در کمتر از دو سال اخیر می‌باشد.

۲: هدف مهم دیگر این تحقیق، بررسی چالش‌های رسانه‌ها زیر حاکمیت طالبان است.

۳: هدف دیگر آن، بررسی آمار رسانه‌ها و خشونت‌ها با خبرنگاران می‌باشد.

۴: هدف دیگر این تحقیق، چالش‌ها و مشکلات خبرنگاران زن در حکومت طالبان می‌باشد.

پرسش‌های تحقیق

این تحقیق به پرسش‌های ذیل پاسخ می‌دهد

۱: رسانه چیست؟

۲: انواع رسانه کدام‌ها اند؟

۳: وضعیت موجود رسانه‌های افغانستان زیر حاکمیت طالبان چگونه است؟

۴: در یک سال و اندی رسانه‌های افغانستان به چه چالش‌های مواجه شده اند؟

۵: قیل سقوط نظام جمهوری چه تعداد رسانه تصویری، صوتی، چاپی و آنلاین وجود داشتند، چه تعدادی از این رسانه‌ها اکنون فعالیت می‌کنند؟

۶: چشم‌انداز رسانه‌های افغانستان چیست؟

۷: خشونت‌ها و تهدیدها علیه رسانه‌ها و خبرنگاران در چه حد بوده است؟

پیشینه‌ی تحقیق

در حوزه رسانه‌ها، به صورت کلی مقالات گوناگونی از سوی پژوهشگران داخلی و خارجی نگاشته شده است؛ اما این مقالات به شکل گزارش در خبرگزاری‌ها و سایت‌ها نشر شده اند؛ اما به صورت مشخص به وضعیت رسانه‌ها در حاکمیت طالبان پژوهشی علمی انجام نشده است. یکی از مطالعات در این عرصه با عنوان «افغانستان راهنمای چشم‌انداز رسانه» در جنوری ۲۰۲۲ از شبکه جوامع آسیب دیده از فجایع صورت گرفته است. این مقاله به نقش رسانه‌های افغانستان در نحوه همکاری و آمادگی در برابر فجایع

اجتماعی و سیاسی پرداخته است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که امدادگرانی که از رسانه‌ها برای مشارکت دادن جوامع جهت همکاری در بهبود بحران استفاده می‌کند رسانه‌ها بستر مهم برای بهبود ارتباطات و تعامل خود با گروه‌های مختلف بوده است. پژوهش دیگر به عنوان «یک سالگی طالبان؛ ورود رسانه‌ها از یک نظام آزاد به یک نظام بسته» توسط کسرا در سال ۲۰۲۲ در خیرگزاری اسپوتنیک نوشته شده است. نویسنده به این موضوع توجه کرده که با فرو افتادن جمهوریت و به قدرت رسیدن گروه طالبان، رسانه‌ها از یک نظام آزاد و لجام گسسته به یک نظام بسته و بی‌باور به آزادی بیان گام گذاشتند.

روش تحقیق

روش تحقیق در این مقاله، اثباتی جمع‌آوری معلومات مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای می‌باشد. این تحقیق بر اساس خوانش و بررسی کتاب‌ها، مقالات، پروژه‌های تحقیقاتی، سایت‌ها، خبرگزاری‌ها و تمام منابع در دسترس فیش برداری شده است. مطالبی که در این مقاله درج گردیده به شکل خلاصه‌برداری و نقل قول مستقیم دسته‌بندی شده، با توجه به بخش‌های مجزای هر مطلب در جای مناسب خود قرار گرفته است.

جامعه آماری

جامعه آماری در این تحقیق، تمامی رسانه‌های افغانستان محسوب می‌شوند.

علائم اختصاری

AFJC	مرکز خبرنگاران افغانستان
NAI	نهاد حمایت از رسانه‌های آزاد افغانستان «نی»
RSF	گزارشگران بدون مرز
ALJA	انجمن خبرنگاران مستقل افغانستان
ANJU	اتحادیه ملی خبرنگاران افغانستان
IFJ	فدراسیون بین‌المللی روزنامه‌نگاران

رسانه چیست؟

رسانه وسیله‌ای است که مطلب را از یک جایی به جای دیگر می‌رساند. در تعریف لغوی «رسانه» چنین آمده است: وسیله‌ای که اخبار و اطلاعات را به مردم می‌رساند؛ مانند رادیو، تلویزیون، روزنامه، مجله، شبکه‌های کمپیوتری، سی‌دی‌ها، ویدیو و... می‌باشند.³ جامع‌ترین تعریف که از رسانه صورت گرفته همان تعریف مک لوهان کاندایی است که می‌گوید: «رسانه همان پیام است».⁴ برخی دیگر از صاحب نظران هم در تعریف رسانه بر ماهیت پیام آن تاکید دارند. به باور آنان رسانه بدون پیام نیست. هرچند وسیله‌های دیگری هم برای انتقال پیام مانند؛ اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های دیگری برای ارتباطات وجود دارند که محور بحث این پژوهش نمی‌باشند.

انواع رسانه

رادیو

نخستین بار در زمان امان الله خان در سال ۱۹۲۶، یک دستگاه رادیویی در شهر کابل آغاز به فعالیت کرد. این رادیو به نام «رادیو کابل» یاد می‌شد، پس از سقوط امان الله خان نشرات آن متوقف گردید. در سال ۱۹۵۱، در دوران صدارت محمد هاشم دوباره به کار آغاز کرد و علاوه بر کابل ولایات دورتر از کابل را نیز پوشش می‌داد. در سال ۱۹۶۱، به نام «رادیو کابل افغانستان» تغییر نام داد. در دوران طالبان، رادیو افغانستان به نام «رادیو صدای شریعت» تغییر نام داده شد.⁵ در طول تاریخ اخیر افغانستان، رادیو به دلیل دسترسی ارزان‌تر و آسان‌تر نسبت به سایر رسانه‌های جمعی مدرن مانند؛ تلویزیون و اینترنت، منبع حیاتی مصرف اطلاعات برای جمعیت در قریه‌جات بود. شنونده رادیو در میان طبقه‌کارگر، از جمله رانندگان، صاحبان مغازه‌ها، فروشندگان خیابانی و کارکنان ناوایی بیشترین محبوبیت را داشته است.

بی‌ثباتی‌های سیاسی کنونی و بحران‌های انسانی و اقتصادی در افغانستان باعث بسته شدن ۱۳۲ ایستگاه رادیویی شده است. بسیاری درهای خود را به طور نامحدود بسته کرده اند. برخی هنوز در حال تدوین برنامه‌های داخلی هستند و خود را با چالش‌های جدید در داخل کشور تطبیق می‌دهند. نهاد حمایت‌کننده رسانه‌ها «نی» در ۱۳ فیوروری ۲۰۲۳ اعلام کرد قبل سقوط جمهوری ۲۰۷ شبکه رادیویی در این کشور فعالیت می‌کردند.⁶

همچنین نظرسنجی گزارشگران بدون مرز (RSF) و انجمن خبرنگاران مستقل افغانستان (ALJA) که در دسامبر ۲۰۲۱ منتشر شد، «از بسته شدن در مجموع ۲۳۱ رسانه خبر داد که متعاقباً منجر به از دست دادن شغل برای بیش از ۶۴۰۰ روزنامه‌نگار شد. به طور خاص، ۵۱ ایستگاه تلویزیونی، ۱۳۲ ایستگاه رادیویی، ۹۴ رسانه چاپی و ۴۱ رسانه آنلاین از ۱۵ اگوست ۲۰۲۱ تا فیوروری ۲۰۲۲ فعالیت خود را متوقف کرده اند». دلایل ذکر شده برای بسته شدن منابع مالی، عدم دسترسی به اطلاعات، محدودیت‌های برنامه‌ها، امنیت و تهدید اعلام شده است. تحلیل اخیر رسانه‌های فعال و غیر فعال که در ماه فیوروری ۲۰۲۲ توسط اتحادیه ملی خبرنگاران افغانستان (ANJU) با همکاری فدراسیون بین‌المللی روزنامه‌نگاران (IFJ) انجام شد، اشاره کرد «که از ۳۰۵ رسانه ۸۱ ایستگاه تلویزیونی، ۱۶۱ ایستگاه رادیویی، ۲۰ سازمان مطبوعاتی، و ۴۳ رسانه اینترنتی هنوز به طور فعال در افغانستان فعالیت می‌کنند».⁷

3 انوری، حسن، (۱۳۸۱). فرهنگ بزرگ سخن، جلد چهارم

4 رحیمی، محمد عیسی، (۱۳۹۳). تاثیر رسانه‌ها بر فرهنگ آینده افغانستان

5 <https://pavam-afgab.com/news/260/>

6 <https://www.etilaatroz.com/65700/>

7 گویان، عطفه، (۲۰۲۲). افغانستان راهنمای چشم انداز رسانه، شبکه، CDAC.

استخبارات و مسئولان فرهنگی طالبان، کنترل سخت‌گیرانه‌ای روی محتوای برنامه‌های رادیویی داشته است. کاهش چشمگیر موسیقی، برنامه‌های تفریحی، سرگرمی و آگهی‌های بازرگانی با محتوای تلاوت، متون مذهبی، برنامه‌های خبری و گفت‌وگوهای مورد تایید طالبان جایگزین شده است. اکثریت برنامه‌های رادیویی سانسور شده و باید خط سرخ طالبان را در نظر داشته باشند. علاوه بر این، در جریان سال ۱۴۰۱ خورشیدی، در ۲۵ حمل رادیو خصوصی «صدای پکتیا» به دلیل مشکلات اقتصادی به کار اطلاع‌رسانی خود پایان داد. در ۲۶ حمل رادیو خصوصی «میمنه» در ولایت فاریاب به دلیل مشکلات اقتصادی از فعالیت باز ماند. در ۹ میزان رادیو خصوصی «رنا» در خوست به دلیل مشکلات اقتصادی به کارش پایان داد. در ۱۰ قوس برنامه‌های رادیو آزادی و رادیو صدای آمریکا به دستور طالبان قطع شد. حکومت طالبان اعلام کردند: «این دو رادیو اصول خبرنگاری را رعایت نمی‌کردند».⁸

در این اواخر، وزارت «امر به معروف و نهی از منکر طالبان»، «رادیو صدای بانوان» را در ولایت بدخشان مسدود کرده است. این رادیو در ۱۰ حمل ۱۴۰۲ به دلیل نشرات مخالف پالیسی حکومت طالبان مسدود شده است. پالیسی‌هایی که طالبان برای رادیو بانوان در بدخشان تعیین کرده بودند «پخش نکردن موسیقی، عدم راه‌اندازی برنامه‌های زنده از سوی زنان و صحبت کردن مجریان زن به صدای نرم گفته شده است».⁹

با این حال، رسانه‌های که در سال ۱۴۰۱ خورشیدی اعلام موجودیت کردند و یا از آغاز دوباره فعالیت شان خبر دادند. در ۳۰ سنبله رادیو خصوصی «بشر» در پلخمری، مرکز ولایت بغلان راه‌اندازی شد. در ۲۸ عقرب رادیو خصوصی «تعلیم القرآن» در قلعه نو مرکز ولایت بادغیس آغاز به فعالیت کرد. در ۷ قوس رادیو دولتی «صدای شریعت» زیر پوشش اداره رادیو تلویزیون ملی در ولایت لغمان، آغاز به کار کرد. در ۲۲ حوت رادیو خصوصی «زیار» در مهرترلام ولایت لغمان آغاز به فعالیت کرده و در ۲۲ حوت شبکه رادیویی خصوصی «هوا» در گردیز مرکز ولایت پکتیا آغاز به کار کرد.¹⁰

نظارت از طرف اداره‌های مختلف طالبان، هشدار، سانسور و مشکلات مالی از چالش‌های عمده شبکه‌های رادیویی افغانستان محسوب می‌شوند.

- تلویزیون

افغانستان تنها کشوریست که در مقایسه کشورهای همجوار چشم‌مردمانش خیلی دیر به تلویزیون آشنا شد. «نخستین تلویزیون در کشور به نام «تلویزیون خلق افغانستان» در سال ۱۳۵۷ به نشرات آغاز کرد».¹¹ این تلویزیون در حدود ۲۳ سال نشرات داشت. در دوره مجاهدین آسیب‌های جدی به تلویزیون وارد شد تعمیر و کارمندان آن مورد حملات هدفمند قرار گرفت. در عهد طالبان بی‌هیچ کم و کاست، برچیده شده و کارمندان آن همه راهی کشورهای همسایه گردید.

راه‌اندازی شبکه‌های تلویزیونی از دستاوردهای مهم و اساسی دو دهه گذشته افغانستان به حساب می‌آید. در بیست سال گذشته جامعه افغانستان به پویایی نسبی و تکثر رسانه‌ها به ویژه شبکه‌های تلویزیونی رسیده بود. با به قدرت رسیدن طالبان، فعالیت‌های شبکه‌های تلویزیونی هر روز بدتر از پیش در حال وخیم شدن است. اتحادیه خبرنگاران آزاد افغانستان اعلام کرد، «تحقیق که در ۳۴ ولایت افغانستان انجام شده نشان می‌دهد که قبل از سقوط دولت پیشین، ۱۳۲ تلویزیون فعال، برنامه پخش می‌کردند؛ از ۱۵ اگوست ۲۰۲۱، تنها ۸۱ شبکه تلویزیونی فعال بوده و ۵۱ کانال به دلایل محدودیت‌ها مشکلات اقتصادی و وضعیت جاری در کشور متوقف شده است».¹²

رسانه‌ها روز به روز شاهد هشدارهای جدید از سوی حکومت طالبان است. براساس اطلاعیه وزارت «امر به معروف و نهی از منکر» حکومت طالبان، «رسانه‌های تلویزیونی نباید فیلم‌های را نشر کنند که خلاف اصول شرعی و ارزش‌های افغانی بوده و نیز نشر فلم‌های داخلی و خارجی که در آن فرهنگ و عنعنات بیگانگان بازتاب یافته و سبب بد اخلاقی در اجتماع می‌شود، منع قرار داده است».¹³ همچنین دستور داده اند که «برنامه‌های مزاحیه و تفریحی به گونه‌ی تهیه شود که در آن به کسی تحقیر و اهانت نشده باشد. همچنین نشر سریال‌های که در آن به شعایر دینی و یا کرامت انسانی اهانت شده باشد، منع شده است».¹⁴ با این حال، در این اعلامیه در هیچ یک از این موارد وضاحت داده نشده و حد و مرز مشخصی تعیین نشده است.

طالبان، نشر برنامه‌های تلویزیونی «دویچه وله» را از طریق رسانه‌های تصویری افغانستان در ۲۸ مارچ ۲۰۲۲، منع کرد. برنامه‌های علمی و آموزشی «دویچه وله» به زبان‌های پشتو و دری از طریق تلویزیون‌های «طلوع»، «شمشاد» و «آریانا» نشر می‌شد. حکومت طالبان دستور داده بود که برنامه‌های تولید شده در رسانه‌های خارجی، دیگر از طریق شبکه‌های داخلی نشر نگرند.¹⁵

در ۱ جوزا ۱۴۰۱، «وزارت امر به معروف و نهی از منکر» دستور داد در برنامه‌های تلویزیونی مجریان زن از «ماسک» استفاده کنند. به گفته این وزارت: «این تصمیم قطعی است و در این باره جایی برای بحث و مخالفت وجود ندارد».¹⁶

همچنین در ۱۰ عقرب ۱۴۰۱، شبکه تلویزیون خصوصی «کابل نیوز» به دلیل فشارهای سیاسی و مشکلات مالی به فعالیتش پایان داد.¹⁷

8 <https://afic.media/>

9 <https://www.iomhome.com/fa/news/159051/>

10 <https://afic.media/>

11 <https://www.iomhome.com/fa/news/159051/>

12 <https://afic.media/>

13 <https://www.iomhome.com/fa/news/159051/>

14 <https://www.google.com/maps/>

15 <https://www.infogrants.net/prs/post/39476/>

16 <https://afic.media/>

17 <https://afic.media/>

اعمال محدودیت‌های چشمگیر در فیلم‌ها، سریال‌ها، اخبار، بحث‌ها، مصاحبه‌ها و پیام‌های بازرگانی به شکل گسترده بوده است، که این محدودیت‌ها شبکه‌های تلویزیونی را در عرصه فعالیت خفه می‌کنند. در عوض آموزش و نمایش‌های اسلامی بیشتر به شبکه‌های تلویزیونی از طرف طالبان دستور داده شده است.

- سینما

اسناد رسمی نشان می‌دهد که شاه امان‌الله برای نخستین بار پروژکتور سینمایی را با خودش از سفر اروپا در سال ۱۹۲۸، وارد افغانستان کرد و در این سال نخستین فیلم در پغمان در میان عموم مردم به نمایش گذاشته شد. بعدها بیشتر سالن‌های سینما در دهه‌ی دموکراسی از سال ۱۹۶۵ الی ۱۹۷۱ آغاز به کار کردند.¹⁸

محمد ظاهر آخرین شاه افغانستان موسسه دولتی سینمایی «افغان فیلم» را در سال ۱۳۴۷ خورشیدی در کابل تاسیس کرد.¹⁹ در حقیقت پایه‌های فنی و ابتدایی سینما و تولید فیلم در زمان او گذاشته شد. بخش دولتی در همکاری با تاجران سینما، فیلم‌های امریکایی، اروپایی، ایرانی و هندی را وارد می‌کردند و در سینماها نمایش می‌دادند.

قبل از شروع جنگ‌های داخلی، در سراسر افغانستان ۴۵ سینما فعال بودند که از این جمله ۲۳ سینما در کابل برای مردم فیلم نمایش می‌دادند. در دوره اول تسلط طالبان بر افغانستان در دهه ۱۹۹۰ تماشای فیلم، موسیقی، تلویزیون ممنوع و حرام اعلام شده بود و متخلفان مجازات می‌شدند. طالبان در دوره اول ورد شان به کابل در سال ۱۳۷۵ خورشیدی، به اتاق نمایش سینما زینت و چند ساختمان سینمای دیگر هجوم بردند و حلقه‌های فیلم را از بلندای پنجره سینما به صحن بیرون و خیابان ریختند. حلقه‌های فیلم را مقابل سینما باز کردند و یک تن از طالبان مسلح که پیراهن تنبان سیاه داشت، فیلم را آتش زد.²⁰

در مدت دو دهه اخیر ۲۰۰۱-۲۰۲۱ سینما و فیلم‌سازی در افغانستان با حرکتی هرچند بطی اما امیدوار کننده، راهش را بدون حمایت مالی دولت ادامه داد.

بعد از گذشت بیست سال، در پانزده آگوست ۲۰۲۱، طالبان دوباره کابل را تصرف کردند و تمام عرصه‌های فرهنگی-هنری و آموزشی، تحت فرمان وزارت «امر به معروف و نهی از منکر» این وزارت قرار گرفت.

اکنون سه فیلم‌ساز غربی در حضور طالبان در افغانستان فیلم مستند می‌سازند؛ اما به گفته خودشان به شدت تحت نظارت هستند و اداره‌های «امر به معروف و نهی از منکر»، استخباراتی و امنیتی طالبان نسبت به حضور زنان در فیلم هشدار داده اند. شرایط اما برای فیلم‌ساز افغانستان فاقد هر نوع تضمین جانی و امنیتی است.²¹

سینما آریانا بزرگ‌ترین سینمای افغانستان است پس از سقوط دولت پیشین توسط حکومت طالبان بسته شد. بعد از ۷ ماه طی مراسمی بازگشایی شد. تصاویری از سالن‌های نمایش در سینماها منتشر شده است، در میان تماشاگران، شمار انگشت شمار زنان نیز دیده می‌شوند که با حجاب کامل مورد نظر حکومت طالبان حضور دارند.

وزارت اطلاعات و فرهنگ حکومت طالبان می‌گوید ریاست‌های موسیقی و افغان فیلم در چوکات این وزارت فعالیت‌هایش را از سر می‌گیرند. به گفته ذبیح الله مجاهد سخنگوی حکومت طالبان: «برای این بخش‌ها ما مسئولین را تعیین کردیم ان‌شاءالله کار را به زودی شروع می‌کنند البته کوشش می‌کنیم که تمام کارها در چوکات شریعت باشد در بخش موسیقی ممکن بخش ترانه‌ها فعال شود و در بخش افغان فیلم ما طرح‌های داریم که تولید صورت می‌گیرد».²² اما مجاهد در مورد ترانه‌ها جزئیات بیشتر نداد که این ترانه‌ها همانند ترانه‌های سابق طالبان خواهد بود یا به گونه دیگر؟ در دوره قبلی حاکمیت طالبان بیشتر ترانه‌ها بدون موسیقی و اکثراً به گونه دینی و حماسی ثبت می‌شدند که بیشتر مردم آن را ترانه طالبانی می‌نامیدند.

هرچند سینما مانند سایر حوزه‌های فرهنگی-هنری چون شعر، ادبیات داستانی، نقاشی، مجسمه‌سازی عکاسی هنری و حتی موسیقی نیست که به طور انفرادی و فارغ از صنعت کلان اقتصادی و فرهنگی دست به کار زد؛ بلکه پایه‌های اقتصادی، فنی، مدیریت درست انسانی و زیرساخت‌های فرهنگی نیاز دارد که این از توان و عهده حکومت طالبان نیست.

- رسانه‌های چاپی

هرچند قدیمی‌ترین رسانه در افغانستان، رسانه‌ی چاپی است. سال ۱۲۵۲ خورشیدی، را سال تولد رسانه در افغانستان نامید. در این سال روزنامه «شمس‌النهار»، نخستین روزنامه‌ای بود که در آسمان روزنامه‌نگاری افغانستان درخشید و صدای آزادی بیان را بلند کرد. این نشریه را به عنوان نخستین جریده مطبوع در افغانستان می‌دانند.²³

اما در عصر امان‌الله رونق بیشتری یافت، نخستین قانون مطبوعات ایجاد شد. در دوران ظاهرشاه، ریاست مطبوعات به وزارت مطبوعات ارتقا یافت. در عصر کمونیست‌ها به ویژه دکتر نجیب در داخل و خارج از کشور صدها نشریه با تیراژهای متفاوت نشر می‌شد. در دوران مجاهدین و تسلط طالبان، مطبوعات افغانستان دچار یک رکود بی‌سابقه در تاریخ این کشور شد. با روی کار آمدن دولت جمهوری، سیلی از روزنامه‌ها، مجله‌ها، گاهنامه‌ها، ماهنامه‌ها و فصلنامه‌ها با گرایش‌های مختلف عرض اندام کرد.²⁴

با به قدرت رسیدن طالبان و اعمال محدودیت‌ها بالای رسانه‌ها، رسانه‌های چاپی بیشترین ضرر را در برابر تغییرات سیاسی و بحران اقتصادی دیده است. نهاد حمایت کننده رسانه‌های آزاد افغانستان «نی» می‌گوید: براساس تحقیقات آن‌ها در یک سال گذشته از مجموع ۱۱۴ رسانه چاپی، ۲۰ رسانه چاپی در حال فعالیت هستند.²⁵ دلایل تعطیلی رسانه‌های چاپی را محدودیت‌های اعمال شده از سوی طالبان، مشکلات اقتصادی و روی آوردن برخی رسانه‌های چاپی به سمت نشرات آنلاین می‌داند. براساس گفته‌های مدیر مسئول روزنامه پنجره «چاپ‌خانه‌ها بدون اجازه طالبان روزنامه‌ها را چاپ نمی‌کنند».²⁶

18 <https://pajwak.com/fa/2023/>

19 <https://www.bbc.com/persian/afghanistan>

20 <https://www.bbc.com/persian/afghanistan>

21 <https://www.bbc.com/persian/afghanistan>

22 <https://www.google.com/maps/@34.299999,69.216667,15z>

23 <https://www.mehrnews.com/amp/5658283>

24 <https://www.mizanonline.ir/fa/amp/news/84466>

25 <https://www.google.com/amp/s/>

26 <https://www.google.com/amp/s/>

اما بر اساس مصاحبه سید عزت‌الله حسینی یک تن از فعالان فرهنگی و رسانه‌ای که خبرگزاری اسپوتنیک انجام داده است. شمار رسانه‌های چاپی را در دولت پیشین ۱۳۳۱ نشریه می‌گوید به گفته او: «این تعداد نشریه چاپی مجوز فعالیت خود را وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان دریافت کرده بود».²⁷

با این حال، فعالان رسانه‌ای و فرهنگی در داخل و خارج از کشور رسانه‌های جدید را ایجاد کردند. در ۱۹ جدی ۱۴۰۰، مجله ادبی، فلسفی و اجتماعی «حاشیه» در کابل به فعالیتش آغاز کرد، اولین شماره این نشریه آماده چاپ بود؛ اما در کابل به دلیل محدودیت‌ها چاپ نشد. این نشریه به طور آنلاین فعالیت دارد. در ۱۰ دلو سال ۱۴۰۱، نخستین شماره نشریه «فارسی تایمز» از چاپ برآمد. نقیب آروین، خبرنگار پیشکسوت که در پی سقوط حکومت جمهوری و روی کار آمدن طالبان، کشور را ترک کرد، فارسی تایمز را با شماری دیگری از خبرنگاران پناهنده در امریکا بنیان گذاشته است.²⁸ همچنین در ۲۲ حوت ۱۴۰۱، نخستین شماره نشریه سیاسی اجتماعی، فرهنگی «افغانستان» با همیاری شماری از خبرنگاران و فرهنگیان پناهنده در امریکا، از چاپ بر آمد.²⁹

- خبرگزاری

با آنکه افغانستان در زمینه خبرگزاری تجربه زیادی ندارد، اما خبرگزاری‌های زیادی در مدت کوتاه در این کشور به فعالیت آغاز کردند. این بخش از رسانه‌ها نیز از تهدیدات و محدودیت‌های حکومت طالبان در امان نماندند. در ۲۰ قوس ۱۴۰۱، خبرگزاری «جمهور» دفتر کارش را در شهر کابل به دلیل فشارها و تهدیدهای متعدد بست. خبرگزاری «جمهور» در خبرنامه‌ای اعلام کرد: «به تاریخ ۶ ثور ۱۴۰۱ ریاست نظارت بر رسانه‌های حکومت طالبان خبرگزاری جمهور را متهم به فعالیت ضد امارت اسلامی و تلاش برای سرنگون کردن حکومت طالبان کرده و از رئیس خبرگزاری خواستند هیچ تحلیل، خبر و گزارشی بر ضد امارت اسلامی نشر نکنند و حتی از نشر اخبار منفی در مورد حکومت طالبان خودداری نمایند».³⁰

همچنین در ۱۱ میزان ۱۴۰۱، وبسایت روزنامه «هشت صبح» و همچنان سایت خبری «زاویه» که با دامنه انترنتی در افغانستان فعالیت می‌کرد از سوی وزارت مخابرات طالبان بسته شدند.³¹

هر چند آمار دقیق از خبرگزاری‌ها قبل سقوط دولت پیشین در دست نیست؛ اما بررسی‌ها نشان می‌دهد که ۴۳ رسانه انترنتی هنوز به طور فعال در افغانستان فعالیت می‌کنند.³²

- کتاب و کتاب‌فروشی‌ها

«بار اول کمونست‌ها کتاب‌هایم را سوزاندند، سپس مجاهدین آن‌ها را چور و چپاول کردند و بار دیگر طالبان همه‌ی آن‌ها را به آتش زدند».³³ این نقل کوتاه می‌تواند سرنوشت کتاب‌ها و کتاب‌فروشی‌ها در افغانستان را، در چهار دهه‌ی اخیر روایت کند، روایتی که این روزها در زیر سلطه طالبان بیم تکرار آن وجود دارد. بیش از چهار دهه جنگ همان‌گونه که جان انسان‌های زیادی را گرفته، کتاب‌های زیادی را نیز نابود کرده و در کنار فاجعه‌ی بشری، فاجعه‌ی فرهنگی را نیز در تاریخ این کشور رقم زده است. علاوه بر جنگ‌ها کتاب‌ها در افغانستان هیچ‌گاه از تیغ کین ایدولوژی حاکمان این کشور در امان نبوده اند گاهی در آتش افراط طالبانی و مجاهدین سوخته اند، گاهی زیر تیغ سانسور کمونسیم تکه و پاره شده اند و گاهی به دستور وزیر فرهنگ نظام جمهوری به دریا انداخته شده اند. با این حال، در شرایط به شدت بحرانی و نظارت‌های سخت‌گیرانه کتاب‌فروش‌ها به مردم خسته از جنگ کتاب تعارف می‌کنند.

کتاب‌فروشی یکی از کهن‌ترین پیشه‌های شهری است و از گذشته‌های دور در کابل، پایتخت افغانستان وجود داشته است. در دو دهه گذشته انتشارات و چاپ خانه‌های زیادی آثار نویسندگان نو ظهور افغانی را چاپ و نشر می‌کردند. اما پس از زمان ظهور طالبان در قدرت، تنها در مارکیت ملی در غرب کابل، ۱۰ کتاب‌فروشی بسته شده است و شماری از سایر کتاب‌فروشی‌ها اعلام کرده اند دیگر نمی‌توانند فعالیت خود را ادامه دهند.³⁴ در شرایط به شدت بحرانی و افول ارزش‌های انسانی و حقوق بشری، حکومت طالبان حد و مرز برای نشر و خواندن کتاب از کتاب‌های ممنوعه و غیر ممنوعه تعیین کرده است.

وضعیت موجود رسانه‌های امروز افغانستان

- تغییر در محتوای برنامه‌ها

اکثر رسانه‌های افغانستان در تولید و تهیه برنامه‌ها با مشکل مواجه می‌باشند، رسانه‌های امروز روایت‌گران حوادث، رنج‌ها و دردهای مردم خسته از جنگ و رویدادهای ملی و بین‌المللی نیستند. بلکه همواره اطلاعات سانسور شده و به خواست حکومت را به مخاطبان شان مخابره می‌کنند. رسانه‌ها درحقیقت بلندگوی رسانه‌ای حکومت طالبان شده اند، بیشتر به نشر برنامه‌ها با محتوای دینی پرداخته و باورهای ایدولوژیکی را نشر و تبلیغ می‌کنند. برنامه‌های آموزشی، فرهنگی، سیاسی و انتقادی در رسانه‌ی امروز جایگاه نداشته و در این بخش فعال نمی‌باشند.

ارزش‌های که از طریق رسانه‌ها به ویژه تلویزیون پخش می‌شود در فرایند اجتماعی شدن کودکان، نوجوانان و جوانان کاملاً درونی می‌شوند. همین ارزش‌های تزریق شده از طریق رسانه‌ها که از نظر هویتی وضعیت تازه‌ای ایجاد می‌نمایند کودکان، نوجوانان و

27 <https://com/sputink/>

28 <https://com/sputink/>

29 <https://afic.media/>

30 <https://www.lombornews.com/fa/news/156161/>

31 <https://afic.media/>

33 <https://telegra.ph>

34 <https://telegra.ph>

جوانان به جای توجه به ارزش‌های بشری، مدنی و شهروندی به افراطیت و ایدئولوژی سازی علاقه نشان داده و آن را بخشی از شخصیت خود می‌دانند با تمام توان از افراطیت دفاع نموده و بخش از زندگی آن‌ها می‌شوند. این تغییر ذهنیت در آینده نه چندان دور، اوضاع بشری، فرهنگی و اجتماعی این کشور را در شرایط خیلی وحشتناک و غیر قابل تصور خواهد کشاند.

- آشفته‌گی رسانه‌ها

چالش بزرگ خبرنگاران در افغانستان تحت حاکمیت طالبان این است که این گروه از یک آدرس در مورد رسانه‌ها این کشور اظهار نظر نمی‌کنند. چندین اداره است که فعالیت رسانه‌ها را زیر نظر دارند. برای رسانه‌ها توصیه نامه و تهدید نامه صادر می‌کنند. هرچند ذبیح الله مجاهد در ابتدا به رسانه‌ها گفته بود که «قانون رسانه‌های همگانی که در حکومت پیشین تدوین شده بود، را مطالعه کرده است که از نظر طالبان این قانون هیچ‌گونه نقضی ندارد».³⁵ ولی واقعیت این است که طالبان پالیسی مشخص در قبال رسانه‌ها ندارد. کمیته حفاظت از ژورنالیست‌ها در گزارش تاریخ ۱۵ دلو ۱۴۰۰، گفته بود که طالبان دستورالعمل‌های مبهم را در مورد فعالیت رسانه‌های آزاد صادر کرده اند که گفتار آنها با کردارشان در مطابقت قرار ندارند. در گزارش این کمیته آمده است که استراتژی رسانه‌های طالبان این است که در سطح بین‌المللی یک تصویر مناسب رسانه‌ای از خود نشان می‌دهند ولی در عمل نظامیان این گروه رسانه‌ها را سانسور و روزنامه‌نگاران را تهدید می‌کنند.³⁶

اداره‌های استخباراتی، امنیتی، وزارت امر به معروف و نهی از منکر و وزارت اطلاعات و فرهنگ طالبان آدرس‌های اند که فعالیت‌های رسانه‌ها را تحت نظر دارند.

چالش‌ها

- جای خالی خبرنگاران زن

زنان در دو دهه‌ی گذشته از دوران بی‌سابقه‌ی در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی تجربه کردند. اما پس از سقوط جمهوری، همه چیز وارونه شد؛ دستاوردهای زنان در همه ابعاد از بین رفت تک صدایی و مرد سالاری باز هم در این مرز و بوم حاکم شد.

وضعیت زنان در افغانستان روز به روز به وخامت می‌روند. تحت فضای سنگین نظارت و سانسور، نقض سیستماتیک حقوق زنان در سراسر کشور توسط نهادهای حقوق بشر و بازیگران جامعه مدنی گزارش شده است. بسیاری از خبرنگاران و کارمندان رسانه‌ها مورد خشونت، شکنجه، بازداشت و به قتل رسیده است.

زنان افغان در شرایطی زندگی می‌کنند که محدودیت‌های بسیار سنگینی بر علیه آن‌ها وضع شده و بسیاری از آن‌ها که در دولت پیشین کار می‌کردند و درس می‌خواندند امروز خانه‌نشین هستند.

پس از مسلط شدن طالبان بر افغانستان، شمار زیاد زنان خبرنگار افغان وظایف شان را از دست داده اند و شمار اندکی که تا کنون در رسانه‌ها فعالیت دارند، در شرایط سخت‌گیرانه با پوشیدن «ماسک» اجباری برنامه اجرا می‌کنند.

طبق گزارش یکی از نهادهای رسانه‌ای در افغانستان، در حدود بیشتر از یک سال گذشته حدود ۷۰ درصد از خبرنگاران زن از فعالیت در رسانه‌ها باز مانده اند و برخی از این خبرنگاران به دلیل فشارها مجبور به ترک کشور شده اند.³⁷

طالبان زنان را از کمیسیون رسیده‌گی به تخطی‌های رسانه‌ای حذف کرده است. عدم حضور خبرنگاران زن و فعالین رسانه‌ای زن به عنوان نماینده خبرنگاران زن در کمیسیون تخطی رسانه‌ها نشان دهنده حذف سیستماتیک زنان از عرصه رسانه‌ای است.

قیودات زیادی بر زنان اضافه شده است، طالبان می‌خواهد آهسته آهسته زنان را به کلی حذف کنند چه از رسانه‌ها و چه در جاهایی که زنان کار می‌کنند. «طالبان می‌خواهد یک جامعه را تشکیل دهد که زنان هیچ نقشی نداشته باشند».³⁸

طالبان به زنان هشدار داده اند «که حق ندارند بدون پوشیدن «ماسک» و «روبند» برنامه اجرا کنند و زنان مجری حق نشستن در کنار مهمانان مرد را ندارند. مجریان زن با مهمانان زن و مجریان مرد با مهمانان مرد در برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی بنشینند».³⁹

برخورد طالبان با زنان خبرنگار در پشت صحنه‌ی رسانه‌ها، برخورد نادرست و غیر مسلکی است. «در اکثر موارد آن‌ها زنان مجری و خبرنگاران را «همشیره» خطاب می‌کنند».⁴⁰

طبق اعلام گزارش‌گران بدون مرز «از ۲۷۵۶ زن روزنامه‌نگار و کارمند رسانه در افغانستان قبل از تسلط طالبان، تنها ۶۵۶ تن هنوز کار می‌کنند. در زمان انتشار این گزارش، زنان کارمند رسانه‌های دیگر در ۱۱ ولایت کشور از کار رسانه‌ای حذف شده اند، در حالی که ۸۵ درصد از کسانی که هنوز کار می‌کردند، در کابل مستقر بودند».⁴¹

علاوه بر این، طالبان دروازه‌های مکاتب و دانشگاه‌ها را بر روی زنان بسته اند، تا نگارش این مقاله سرنوشت مکاتب و دانشگاه‌های دخترانه در حکومت طالبان مشخص نیست.

- عدم دسترسی به اطلاعات

طبق قانون رسانه‌های همگانی افغانستان، حکومت مکلف است که خبرنگاران را در دستیابی به اطلاعات کمک نماید. اما قانون اساسی کشور که حق آزادی بیان و رسانه‌ها را به رسمیت شناخته شده بود، از سوی حکومت طالبان ملغی اعلام شده است. سرنوشت قانون رسانه‌های همگانی و قانون دسترسی به اطلاعات که گفته می‌شود از سوی طالبان تعدیل شده است، تا هنوز معلوم و مشخص نیست.

36 <https://jade-abresham.com/repors/analyse/4420/>

37 <https://www.google.com/amp/s/www.darivoa.com>

38 <https://www.google.com/amp/s/www.darivoa.com>

39 <https://www.google.com/amp/s/www.darivoa.com>

40 <https://nimrokhmedia.com/2023/>

41 <https://nimrokhmedia.com/2023/>

حکومت طالبان تمام قوانین داخلی «قانون اساسی، قانون رسانه‌ها، قانون حقوق دسترسی به اطلاعات و مقرره‌ها، لایحه‌ها و طرز‌العمل‌ها» را لغو و هیچ‌گونه چارچوب حقوقی و اخلاقی برای تولید و نشر برنامه‌ها وجود ندارد. تمامی رسانه‌های آزاد بر اساس خواست و سفارش طالبان مجبور به تولید و نشر برنامه‌ها اند و حتی پیام‌های بازرگانی نیز بعد از تایید استخبارات طالبان نشر می‌گردد.

آزادی بیان، دسترسی به اطلاعات، آگاهی‌دهی، و ارزش‌های کار خبرنگاری از اساسی‌ترین ابزار در جامعه پنداشته می‌شود این ارزش‌ها در کمتر از دو سال در افغانستان سیر نزولی داشته به شدت ضربه دیده و در حال سقوط قرار دارد.⁴² رسانه‌ها در حکومت طالبان از نشر گزارش‌های تحقیقی و مصاحبه‌های «چالشی» خود داری کرده و خود سانسوری در میان رسانه‌های افغانستان افزایش چشمگیری داشته است.

در گزارش کمیسیون مستقل حقوق بشر آمده است که از زمان تسلط طالبان بر قدرت، تا اکنون وضعیت حقوق بشر و رعایت اصول حقوق بشردوستانه بین‌المللی در افغانستان، به گونه‌ی وخیم و بی‌سابقه نگران کننده شده است و گروه طالبان به طور وسیع، سیستماتیک و هدفمند، سانسور در رسانه‌ها و نقض حقوق آزادی بیان را ادامه داده اند.⁴³

در بسا مواقع طالبان مدیران رسانه‌ها را احضار و از آن‌ها برای سفارشات خویش کتباً تعهدنامه اخذ می‌کنند. خبرنگاران در تهیه گزارش‌های خبری و تولیدی و انتخاب و هماهنگی مهمان‌ها در برنامه‌های سیاسی شان مجبور اند که با استخبارات طالبان هماهنگی کنند ورنه پس از نشر برنامه و نقد ساختار حاکم توسط مهمانان دعوت شده، مسئولان تهدید و شکنجه یا هم بازداشت می‌شوند. که می‌توان در این مورد از استاد فیض‌الله جلال و آقای سید باقر محسنی نام برد.⁴⁴

دسترسی به اطلاعات در این کشور بسیار محدود شده و طالبان به خبرنگاران دستور داده اند که در مورد طیف وسیعی از موضوعات گزارش ندهند. به طوری که چندین روزنامه نگار به دلیل گزارش در مورد تظاهرات ضد طالبان، بازداشت‌های خودسرانه، افزایش قیمت‌های مواد غذایی و سایر موضوعاتی که مقامات طالبان آن را مهم می‌دانند، مورد ضرب و شتم قرار گرفتند.⁴⁵

در طول حکومت طالبان رسانه‌ها و خبرنگاران با شدیدترین سرکوب‌ها روبرو شده و استخبارات و وزارت امر به معروف و نهی از منکر طالبان همواره فضای کار را بر خبرنگاران و رسانه‌ها تنگ کرده و کیفیت اطلاع‌رسانی و میزان دسترسی به اطلاعات را به پایین‌ترین سطح سقوط داده اند.

- اعمال محدودیت‌ها

به تازگی دیده‌بان حقوق بشر با نشر گزارشی گفته است که «مقامات طالبان خبرنگاران منتقد را تهدید به مرگ کرده است. طبق این گزارش مقامات اطلاعاتی طالبان، از خبرنگاران خواسته اند که گزارش‌های شان را قبل از انتشار برای تایید به آن‌ها ارائه کنند».⁴⁶ با وجود وعده‌های طالبان مبنی بر اینکه «می‌گذارند رسانه‌ها پایبند به ارزش‌های اسلامی فعالیت کنند» اما مقررات جدید آزادی رسانه‌ها را در کشور خفه می‌کنند، قوانین طالبان به قدری گسترده است که روزنامه نگاران خودسانسوری می‌کنند و می‌ترسند به زندان بیفتند.

نیروهای امنیتی طالبان نیز به صورت خودسرانه روزنامه نگاران را بازداشت کرده و چندین نفر را لت و کوب کرده اند. فراتر از دستگیری‌ها، اداره امنیت و استخبارات طالبان خبرنگاران را احضار کرده و به آنها هشدار داده اند که گزارش آن‌ها «پروپاگاند» است و باید متوقف شود.⁴⁷

رسانه‌ها نمی‌توانند همه چیز را پوشش دهند، باید خط سرخ طالبان را در نظر داشته باشند، این خط سرخ سخنان ملا هبیت‌الله آخوند است، که انتقاد از امارت وجود ندارد.⁴⁸

روزنامه‌نگاران به جرم اطلاع رسانی و پوشش خبری از تجمعات اعتراضی زنان علیه طالبان شلاق می‌خورند، اختطاف و ترور می‌شوند. رسانه در پخش و نشر خبرها و گزارش‌ها مستقل نیستند؛ سانسور و تهدید می‌شوند، صدای حامی خبر نگاران نیز شنیده نمی‌شوند. شهروندان به جرم انتقاد از عملکرد گروه طالبان پشت میله‌های زندان قرار می‌گیرند. هر کسی علیه گروه طالبان صدا بلند کند، بازداشت می‌شود.⁴⁹

- بحران اقتصادی

طبق اعلامیه کمیته مصونیت خبرنگاران کم شدن کارمندان رسانه‌ای و وضعیت اقتصادی ناپه‌سازمان رسانه‌ها بسیار تکان دهنده و اسفبار است. مسوولان این نهاد می‌گویند رسانه‌ها بیشتر از سوی احزاب سیاسی و نهادهای حکومتی و بین‌المللی حمایت می‌شدند، به گفته مسوولان این نهاد، ۲۰ درصد باقی مانده رسانه‌ها نیز با مشکلات جدی مالی مواجه اند که اگر وضعیت این‌گونه ادامه یابد، امکان دارد بسیاری از این رسانه‌ها نیز بسته شوند.⁵⁰

نبود برنامه‌های اقتصادی برای درازمدت، کمبود کارکنان با تجربه، سانسور، نظارت سخت‌گیرانه، عدم حمایت‌های مالی و معنوی بین‌المللی، از چالش‌های عمده رسانه‌های افغانستان به شمار می‌روند.

چشم انداز رسانه‌ها

پس از سقوط دولت جمهوری، تغییرات هنگفت در عرصه‌های رسانه‌ای به وجود آمده اند. طالبان برنامه‌ها و نشرات رسانه‌ها را به شدت تحت کنترل و سانسور قرار داده اند. رسانه‌ها در نشرات خود، پخش خبرها، برنامه‌ها مذهبی و دینی اختصاص داده اند. در این

42 <https://nai.org.af>

43 <https://nimrokmmedia.com/2022/08/15/>

44 <https://aamainews24.com/fa/sharifi-4/>

45 <https://kelkein.com/3117/>

46 <https://ufuqnews.com/archive/191880>

47 <https://www.hrw.org/sbz/news/2022/08/11/>

48 <https://www.google.com/amp/s/sputnik.af/amp/20220815/>

49 <https://www.etilaatroz.com/16277/>

50 <https://ufuqnews.com/archive/191880>

میان جای برنامه‌های آموزشی، تربیتی و منتقدانه در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، ادبی و سیاسی؛ برای مخاطبان با سلیقه‌های گوناگون خالی است. همچنین فشار بالای حامی رسانه‌ها بسیار شدید شده است و استخبارات طالبان، تمامی مکاتبات، گزارش‌ها، مصاحبه‌ها و حتی راپورهای این نهادها را بررسی و از نشر بسیاری از واقعیت‌ها جلوگیری می‌کنند. نظارت شدید طالبان باعث شده بسیاری از قضایای خشونت، تهدید، لت و کوب و مشکلات خبرنگاران، به شکل ناگفته باقی بمانند.⁵¹

با در نظر داشت آنچه بررسی شد، چشم‌انداز رسانه‌های افغانستان بسیار تاریک بوده اکثریت رسانه‌های تصویری، چاپی و صوتی، مخاطبان شان را از دست داده و هر روز به سوی تعطیلی گام بر می‌دارند.

ثبیت رویدادها و خشونت‌ها در پیوند با رسانه‌ها و خبرنگاران

آمار نقض آزادی رسانه‌ها و خبرنگاران در یک سال اخیر که در هشت حوزه تقسیم بندی شده اند و تمام ۳۴ ولایت کشور را در بر می‌گیرد.

مرکز خبرنگاران افغانستان در ۱۲ ماه گذشته، دستکم ۲۳۷ رویداد نقض آزادی رسانه‌ها و خبرنگاران را که شامل تهدید، بازداشت و برخورد خشونت آمیز است، ثبت کرده است. این رویداد در مقایسه با ۱۱۷ مورد خشونت و رویداد ناقض آزادی رسانه‌ها در سال ۱۴۰۰، بیشتر از دو برابر افزایش را نشان می‌دهد.⁵²

از مجموع رویدادهای ثبت شده دستکم ۱۱۳ مورد آن تهدید، ۴۵ مورد در کابل، ۹ مورد در ننگرهار، ۸ مورد در فاریاب، ۷ مورد در قندهار، ۶ مورد در کاپیسا، در بلخ و غزنی هر کدام ۴ مورد ثبت شده است. در هر یک از ولایات غور، پروان، بامیان، سمنگان، و بادغیس، ۳ مورد، در هرات، پنجشیر، کندز، هلمند، و سرپل، هر کدام ۲ رویداد، و هر یک از ولایات لوگر، پکتیکا، کنر، فراه، و تخار، ۱ رویداد به ثبت رسیده است.

همچنان در جریان ۱۲ ماه گذشته، دست کم ۸ رویداد خشونت فیزیکی و یا ضرب و شتم خبرنگاران ثبت رسیده است که این تعداد ۴ قضیه در کابل، و در هر یک از ولایات بلخ، سمنگان، ننگرهار، بادغیس، زابل، یک قضیه به ثبت رسیده است. در این مدت حد اقل ۲۱ مورد زخم برداشتن خبرنگاران نیز رخ داده است و از آن جمله ۱۹ مورد در مزارشریف و ۲ مورد در کابل رخ داده است.⁵³ در سال ۱۴۰۱، دستکم ۹۴ قضیه بازداشت موقت خبرنگاران از یک تا چند ساعت و چند روز و حتی چندین ماه به ثبت رسیده است که از آن جمله ۲ خبرنگار از حدود ۲ ماه پیش تا اکنون زندانی هستند. حدود نیمی از رویدادهای بازداشت خبرنگاران (۴۹ مورد) در کابل، ۱۱ مورد در پکتیا، ۷ مورد در فاریاب، ۶ مورد در قندهار، در هر یک ولایات هلمند، کاپیسا، بلخ، تخار، ننگرهار، خوست، بادغیس، فراه و زابل، ۱ مورد ثبت رسیده است.⁵⁴

حوزه پایتخت (کابل): در حوزه پایتخت که در این گزارش شامل ولایات کابل، پروان، پنجشیر، کاپیسا، و میدان وردک می‌شود در ۱۲ ماه گذشته ۱۱۱ رویداد خشونت و یا نقض حقوق خبرنگاران و رسانه‌ها ثبت رسیده است. از این تعداد ۴۹ مورد بازداشت، ۴۵ مورد تهدید، ۳ مورد خشونت فیزیکی، و ۲ مورد زخم برداشتن خبرنگاران می‌شود در کابل رخ داده است. در این مدت ۷ رویداد (۱ بازداشت، ۶ تهدید) در کاپیسا، ۳ تهدید در پروان، و ۲ تهدید در پنجشیر به ثبت رسیده است.⁵⁵

حوزه شمال: از حوزه شامل ولایات بلخ، فاریاب، جوزجان، سرپل و سمنگان می‌شود، نیز شاهد مورد قابل ملاحظه خشونت و نقض حقوق خبرنگاران و رسانه‌ها بوده است. در ۱۲ ماه گذشته، ۵۰ رویداد از جمله ۲۰ مورد (۱ جان باخته، ۱۹ زخمی) در بلخ، ۱۵ مورد (۸ تهدید، ۷ بازداشت) در فاریاب، ۶ رویداد (۳ بازداشت، ۱ خشونت فیزیکی) در بلخ، ۷ رویداد (۳ بازداشت، ۳ تهدید، ۱ خشونت فیزیکی) در سمنگان و ۲ مورد تهدید در سرپل رخ داده است.⁵⁶

حوزه شمال شرق: در این حوزه که شامل ولایات بدخشان، تخار، بغلان، و کندز می‌شود، ۳ مورد رویداد گزارش شده است. این رویدادها شامل ۲ مورد تهدید در کندز و ۱ مورد بازداشت در تخار می‌شود.⁵⁷

حوزه جنوب: در این حوزه که شامل ولایات قندهار، هلمند، ارزگان، زابل، و نیمروز می‌شود، ۲۰ رویداد به ثبت رسیده است. این رویدادها شامل ۱۳ مورد تهدید، (۷ تهدید، ۶ بازداشت) در قندهار، ۳ رویداد (۲ تهدید، ۱ بازداشت) در هلمند، ۲ رویداد (۱ بازداشت، ۱ خشونت فیزیکی) در زابل، و ۲ بازداشت در ارزگان رخ داده است.⁵⁸

حوزه جنوب شرق: در حوزه جنوب شرق که در این گزارش شامل ولایات خوست، پکتیا، پکتیکا، لوگر و غزنی می‌شود ۲۰ رویداد خشونت و تهدید علیه خبرنگاران و رسانه‌ها ثبت شده است. از مجموع این رویدادها، ۶ مورد (۴ تهدید، ۲ بازداشت) در غزنی، ۱۱ رویداد بازداشت در خوست و ۱ رویداد تهدید در پکتیکا ثبت شده است.⁵⁹

حوزه شرق: در این حوزه که در برگرنده ولایات ننگرهار، لغمان، کنر، و نورستان می‌باشد، ۱۲ مورد ثبت شده است که شامل ۱۱ رویداد (۹ تهدید، ۱ بازداشت، ۱ خشونت فیزیکی) در ننگرهار و ۱ مورد تهدید در کنر می‌باشد.⁶⁰

51 <https://misaqnews.com/11/27/5260/>

52 <https://afjc.media/>

53 <https://afjc.media/>

54 <https://afjc.media/>

55 <https://afjc.media/>

56 <https://afjc.media/>

57 <https://afjc.media/>

58 <https://afjc.media/>

59 <https://afjc.media/>

60 <https://afjc.media/>

حوزه غرب: در حوزه غرب که شامل ولایات هرات، بادغیس، و فراه می‌شود، ۱۴ رویداد ثبت شده است. از جمله رویدادهای ثبت شده ۷ رویداد (۳ تهدید، ۱ خشونت فیزیکی) در بادغیس، ۲ رویداد (۱ تهدید، ۱ بازداشت) در فراه، و ۵ مورد (۳ بازداشت، ۲ تهدید) در هرات بوده است.

حوزه مرکز: در حوزه مرکز در این گزارش شامل ولایات بامیان، غور، و دایکندی می‌شود، ۸ رویداد به ثبت رسیده است. از جمله رویدادهای ثبت شده، ۶ رویداد (۳ تهدید، ۲ بازداشت) در غور و ۳ تهدید در بامیان ثبت شده است.⁶¹ این گزارش بیانگر این است که در سال ۱۴۰۱، نقض آزادی رسانه‌ها و خبرنگاران نسبت به سال ۱۳۰۰، دو برابر شده است. در اکثریت این رویدادها اداره‌ها، یا افراد طالبان و به ویژه نهادهای استخباراتی و امنیتی طالبان نقش داشته است.

پیشنهادات

در پیوند به آنچه بررسی شد، رسانه‌ها و آزادی رسانه‌ای در کمتر از دو سال در افغانستان به شدت آسیب دیده است. برای رفع چالش‌های رسانه‌ای و آزادی بیان در افغانستان موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- 1: رسانه‌ها، آزادی بیان، پخش اطلاعات و حق دریافت از حقوق انکار ناپذیر مردم افغانستان است که توسط قانون اساسی و قوانین بین‌المللی تضمین شده است. این حقوق باید در قوانین اجرائی و از سوی حکومت طالبان مورد احترام قرار گیرد؛
- 2: حکومت طالبان برای احترام به حقوق بشر و آزادی بیان از تهدید، خشونت، اختطاف، قتل و زندانی خبرنگاران و کسانی که در پی پخش اطلاعات هستند، خودداری نماید؛
- 3: امنیت و مصونیت خبرنگاران به ویژه خبرنگاران زن از مکلفیت‌های اصلی حکومت موجود بوده است؛ از حکومت طالبان خواسته می‌شود تا اقدامات عاجل را جهت امنیت خبرنگاران روی دست گیرد؛
- 4: از جامعه جهانی در خواست می‌شود تا رسانه‌ها، آزادی بیان و حفاظت از خبرنگاران را در هر گفت‌وگو با طالبان در اولویت خط مشی خویش قرار دهد و در راستای بهبود حاکمیت قانون و آزادی بیان در افغانستان اقدامات فوری را اجرا گذارد؛
- 5: از «جامعه جهانی» و نهادهای تمویل‌کنندگان رسانه‌ای درخواست می‌شود حمایت‌های مالی و معنوی از رسانه‌ها و خبرنگاران به ویژه خبرنگاران زن و فعالان رسانه‌ای را روی دست گیرند؛
- 6: در اخیر، برای اینکه مردم افغانستان به فراموشی سپرده نشود؛ «جامعه جهانی» اقداماتی فوری و عملی را در قبال حکومت طالبان در نظر بگیرد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که پس از سقوط دولت جمهوری، حکومت طالبان محدودیت‌ها، فشارها، تهدیدها، بازداشت و سانسور را به شکل گسترده‌ای بر رسانه‌ها و خبرنگاران این کشور به گونه‌ای بی‌سابقه افزایش داده است. وزارت امر به معروف و نهی از منکر، نهاد استخباراتی و امنیتی طالبان به شکل مستقیم و غیر مستقیم رسانه‌ها و آزادی بیان را تهدید و سرکوب کرده است. خشونت‌ها، و تهدیدات رسانه‌ها از سوی حکومت طالبان بیانگر این است که آزادی رسانه‌ها رو به نابودی قرار دارد. هر برنامه‌ای که خلاف منافع طالبان تشخیص داده شود، به شدت مورد برخورد قرار می‌گیرد. رسانه‌ها حتی برای پخش پیام‌های بازرگانی از فلتر طالبان عبور می‌کنند، نه تنها در ولایات بلکه در شهر کابل تهیه گزارش‌های خبری، تحقیقی، حرکت‌های اعتراضی و سایر برنامه‌های رسانه‌ای برای هر خبرنگار و اهل رسانه بسیار سخت و دشوار بوده و ممکن است به بازداشت و یا ضرب و شتم بیانجامد. یافته‌های این تحقیق بیانگر این است که وضعیت رسانه‌ها در افغانستان در کمتر از دو سال عقب‌گرد تاریخی داشته و در زمینه آزادی بیان دوران بی‌سابقه‌ای از آشفته‌گی را تجربه کرده است. با آنکه قانون رسانه‌ها و قانون دسترسی به اطلاعات از سوی طالبان ملغی اعلام شده بود؛ اما سرنوشت این قانون در دستگاه حاکم در کمتر از دو سال تا اکنون مشخص نشده است. این تحقیق همچنین نشان می‌دهد که طالبان تلاش کردند یک تصویری مثبت از وضعیت رسانه‌ها با جامعه بین‌المللی نشان دهد، هر چند در ابتدا مدعی شدند که هیچ‌گونه محدودیتی بالای رسانه‌ها اعمال نمی‌شود؛ اما این گروه در گفتار و رفتار خیلی متفاوت بوده و معکوس عمل می‌کند.

همچنین این تحقیق نشان می‌دهد خشونت علیه خبرنگاران هر روز به شکل بی‌سابقه گسترش می‌یابد و آمار و ارقامی که از سوی نهادهای حمایت از رسانه‌ها اعلام می‌شوند بسیار نگران‌کننده می‌باشند.

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که فضای حاکم بر رسانه‌ها، حکایت از انحصاری شدن رسانه‌هاست، وضعیت موجود باعث دور شدن رسانه‌ها از مسئولیت اصلی و بازگویی حقیقت می‌باشد. در صورت ادامه این وضعیت، کار رسانه‌های افغانستان از حالت مطلوب به دور شده و با مهاجر شدن نیروی فرهنگی و صاحب اندیشه، فعالان مدنی و رسانه‌ای این کشور، دوره‌ی رکود، سرخورده‌گی و تاریک را تجربه می‌کنند.

با بررسی داده‌ها و در پیوند بر آنچه گفته شد، چشم‌انداز رسانه‌ای در افغانستان تاریک است. این امر ناشی از اعمال محدودیت‌ها از سوی طالبان، نبود نیروی خبره در این عرصه و بازار گرم افراطی می‌باشند.

از بررسی‌های انجام شده به خوبی روشن گردید، امروز رسانه‌های افغانستان با مشکلات و چالش‌های زیادی مواجه می‌باشند که حتی آینده فعالیت‌های رسانه‌ای را با ابهام رو به رو ساخته و همین مساله توجه حمایت‌گران آزادی بیان و رسانه‌ها را به شکل اساسی و عملیاتی مورد نظر است.

در پیوند به آنچه گفته شد، در این جمع‌بندی کلی باید گفت که در وضعیت وخیم رسانه‌های امروزی افغانستان بیشتر این مشکلات ناشی از سانسور و اعمال محدودیت‌ها از سوی حکومت طالبان در زمینه کارهای رسانه‌ای می‌باشد.

منابع

- ۱: انوری، حسن، (۱۳۸۱). فرهنگ بزرگ سخن، جلد چهارم، ۳۶۱۵.
- ۲: رحیمی، محمد عیسی، (۱۳۹۳). تاثیر رسانه‌ها بر فرهنگ و آینده افغانستان، فصلنامه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره، ۴.
- ۳: گیویان، عاطفه، (۲۰۲۲). افغانستان راهنمای چشم انداز رسانه، شبکه، CDAC.
- ۴: توکلی، فایزه، (۱۳۹۰). نقش رسانه‌ها در دموکراسی فرهنگی جهان معاصر، شماره ۱.

- 5: <https://payam-af-tab.com/news/260/>
- 6: <https://www.etilaatroz.com//65700/>
- 7: <https://afjc.media/>
- 8: <https://www.jomhorne.com/fa/news/159051/>
- 9: <https://www.google.com/maps/>
- 10: <https://www.infomgrants.net/prs/post/39476/>
- 11: <https://pajwak.com/fa/2023/>
- 12: <https://www.bbc.com/persian/afghanistan>
- 13: <https://www.mizanonline.ir/fa/amp/news/84466>
- 14: <https://.com/sputink/>
- 15: <https://telegra.ph/>
- 16: <https://jade-abresham.com/repors/analyse/4420/>
- 17: <https://www.google.com/amp/s/www.darivova.com>
- 18: <https://nimrokhmedia.com/2023/>
- 19: <https://nai.org.af>
- 20: <https://aamainews24.com/fa/sharifi-4/>
- 21: <https://ufuqnews.com/archive/191880>
- 22: <https://kelkein.com/3117/>
- 23: <https://www.hrw.org/gbz/news/2022/08/11/>
- 24: <https://misaqnews.com/11/27/5260/>

